

דברי הימים א', כט', י'-יג'

ויברך דויד את ה', לעיני כל הקהל, ויאמר דויד, ברוך אתה ה' א-להי ישראל אבינו, מעולם ועד עולם. לך ה' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד, כי כל בשמים ובארץ, לך ה' הממלכה, והמתנשא לכל לראש. והעשר והכבוד מלפניך, ואתה מושל בכל, ובידך כח וגבורה, ובידך לגדל ולחזק לכל. ועתה א-להינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך.

נחמיה ט', ו'-יא'

אתה הוא ה' לבדך, אתה עשית את השמים, שמי השמים, וכל צבאם, הארץ וכל אשר עליה, הימים וכל אשר בהם, ואתה מחיה את כלם, וצבא השמים לך משתחווים. אתה הוא ה' הא-להים, אשר בחרת באברהם, והוצאתו מאור כשדים, ושמת שמו אברהם. ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני, החתי, האמרי, והפרזי, והיבוסי, והגרנשי, לתת לזרעו, ותקם את דבריך, כי צדיק אתה. ותרא את עני אבותינו במצרים, ואת זעקתם שמעת על ים סוף. ותתן אתה ומפתים בפרעה, ובכל עבדיו, ובכל עם ארצו, כי ידעת כי הזידו עליהם, ותעש לך שם כהיום הזה. והיום בקעת לפניהם, ויעברו בתוך הים ביבשה, ואת רדפיהם השלכת במצולת כמו אבן במים עזים.

נחמיה פרק ט', ה'

ויאמרו הלויים ישוע וקדמיאל בני חשבניה שרביה הודיה שבניה פתחיה קומו ברכו אתה' א-להיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על-כל ברכה ותהלה:

Source 1

תא שמע-מחקרים במדעי היהדות לזכרו של ישראל מ' תא שמע א', עמ' 425

משה חלמיש

"ויברך דוד" – 'ברכה' וגלגוליה

במאמר זה אני מבקש לברר שני נושאים, שהם בבחינת מעניין לעניין באותו עניין, ודומני שיש חוט המקשר אותם בזיקה עמוקה יותר. כידוע, פסוקי דזמרה קודמים במהלך התפילה לברכות קריאת שמע ולעמידה. הכול מסכימים שקבוצה זו כוללת בעיקרה (בימות החול) שישה מזמורים מסוף ספר תהילים, והיא מסתיימת אפוא במזמור קנ¹. ברכת ישחבח מסיימת חטיבה זו כשם שברוך שאמר פתחה אותה. הפרטים בעניין זה ידועים, ואין טעם לחזור עליהם. ברם, בשלב מסוים נוספו קטעי מקרא, שהיום שגורים בפי הכול. תחילה נוסף הקטע הפותח במילים "ויברך דוד"; ובהדרגה נוספו הקטע הפותח במילים "אתה הוא ה' לבדך" ושירת הים². עיון רחב בסידורים ובחיבורי פרשנות ומנהג מעלה תמונה רבת גוונים הנוגעת לעצם אמירת הפסקה "ויברך דוד" ולהיקפה. עיקריה:

תפלת שהרית-101 Tefila

Translation: In this article, I wish to clarify two issues which are really two topics within one topic. It appears to me that there is a deep meaning behind the link that ties the two together. As you know, during the course of the morning prayer service, Pseukei D'Zimra precedes the Brachos of Kriyas Shema and Shemona Esrei. All agree that the core of Pseukei D'Zimra consists of the last six chapters of Tehillim ending with Chapter 150. The Bracha of Yishtabach brings Pseukei D'Zimra to a conclusion and works in tandem with Baruch Sh'Amar that opens this section of the prayer service. The details concerning this matter are well known and there is no reason to repeat them. Nevertheless, at some point additional sections of Tanach that are now well known by all were added to Pseukei D'Zimra. First was added the section that begins Va'Yivarech Dovid; and gradually the section that begins Ata Hoo Hashem Li'Vadecha and Shiras Ha'Yom joined Pseukei D'Zimra. Extensive research into Siddurim, commentaries on Siddurim and collections of customs brings forth a multi-faceted picture of how the practice of reciting these additional sections beginning with Va'Yivarech Dovid and its scope developed. I can summarize the main practices as follows:

- (א) היעדר קטע זה;
(ב) "ויברך" עד "לשם תפארתך", דהיינו הקטע מדברי הימים א כט, י-יג;
(ג) יש שמוסיפים (מחצית או רבע) פסוק מנחמיה ט, ה ("ויברכו... ותהלה")³;
(ד) יש שמוסיפים את ההמשך שבנחמיה ט, ו ("אתה הוא ה' לבדך" עד "לך משתחווים")⁴;
(ה) יש שמוסיפים (גם) את ההמשך שבנחמיה ט, ז-יא ("אתה הוא...").

- Translation: a) The absence of the section beginning with Va'Yivarech Dovid;*
b) The recital of the verses beginning Va'Yivarech Dovid until L'Shem Tifartecha (the section that is extracted from Divrei Ha'Yamim);
c) Some then added (half or a quarter of) the verse from Nehemia 9, 5 (Yivarchu until Tehila) [which is not currently included in this section according to Ashkenazic practice];
d) Some added verse 6 from Nehemia 9 only (Ata Hoo Hashem Livadecha until Lecha Mishtachavim);
e) Some added verses from Nehemia 9 beginning with verse 7 and continuing until verse 11 (Ata Hoo) [the current Ashkenazic practice].

מאליה מתגלה לעינינו תופעה ברורה בשלמות הפסוקים אינה גורם מכריע,
ושיקולים אחרים הכריעו את הכף בהרכבת הקטעים. למשל:
(א) הקטע "ויברכו שם כבודך" מתחיל באמצע הפסוק בנחמיה ט, ה, שאמנם
השתלב יפה בהיגד שבסוף הפסקה הקודמת מדברי הימים⁵;
(ב) בשאלת העמידה – בעקבות האר"י שגורה בסידורים רבים ההנחיה לעמוד
עד המילים "אתה הוא ה' האלהים" (נחמיה ט, ו), ומכאן ואילך (באמצע הפסוק!)
בישיבה, זאת בגלל הנוטריקון הקבלי והמשמעות המיסטית-תאורגית שנחלוותה
אליו;
(ג) אחרי "נאמן לפניך", באמצע פסוק ח, מתחילה ברוב הסידורים פסקה חדשה,
שכן בשעתו הפסיקו כדי לערוך ברית מילה בשעת הצורך לפני המילים "וכרות עמו
הברית". מנהג זה נשאר על כנו גם כאשר בפועל לא התקיים טקס של ברית.⁶

Translation: Based on these practices we can conclude that reciting all the verses we recite today was never mandatory and that other circumstances caused the multiple practices, for example:

תפלת שהרית-101 Tefila

- a) The section that begins *V'Yivarchu Shem Kvodecha* begins in the middle of *Nehemia 9, 5*, which fits comfortably with the extract from *Divrei Hayamim* that precedes it;
- b) Concerning whether to stand for this section, a practice which came about due to the influence of the *AR'I*, we frequently find that *Siddurim* provide a note to stand only until the words: *Ata Hoo Hashem Ha'Elokim* (*Nehemia 9, 6*). From that point forward, the middle of the verse, the instruction is to sit. That is based on a mystical interpretation that was credited to the *AR'I*.
- c) After the words *Ne'Eman Liphanecha* in the middle of *Nehemia 9, verse 8*, you find that most *Siddurim* begin a new paragraph because it was their custom to stop to perform a *Bris Milah* at that point in the service. That allowed them to say the words beginning: *V'Charos Imo Ha'Bris*, immediately after the circumcision act was completed. The custom to stop at that point remained an every day practice even when no circumcision was being performed on that day.
-

Source 2

ספר האשכול (אלבך) הלכות פסוקי דזמרה דף ו', עמ' א'—והיה מן הדין לומר ישתבח אחר כל הנשמה שהוא סוף פסוקי דזמרה, אלא שנהגו להוסיף פסוקים אחרים ולך ה' הגדולה שהן משירי דוד. ועוד מוסיפין לומר השירה, והמנהגות כך נוהגין. והמנהג המחזור מכל אלו לומר ישתבח אחר ועתה ה' א—להינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך שהן שירי דוד, על כן טוב לומר עליהן ישתבח. ואחר כך יאמרו אתה הוא ה' לבדך וכו' עד סוף כל השירה:

Translation: By right we should be reciting *Yishtabach* immediately after completing chapter 150 of *Tehillim* which concludes *Pseukei D'Zimra* but instead it became customary to add verses like *Lecha Hashem Ha'Gidula* which fall under the category of the songs of King David. They then add the *Shira* and that is the practice of many. Nevertheless, the better practice is to say *Yishtabach* after *V'Ata Hashem Elokeinu Modim Anachnu Lach Oo'Mihalilim L'Shem Sifartecha* (the end of the excerpt from *Divrei HaYamim*) which are part of the songs of King David and to then say *Yishtabach*. After *Yishtabach*, you can then say *Ata Hoo Hashem Livadecha* (excerpt from *Nehemia*) and the *Shira*.

Source 3

סדר רב עמרם גאון—סדר רב עמרם גאון (הרפנס) שהרית של שבת—יהי כבוד ה' לעולם וגו' עד אשרי יושבי ביתך וגו'. הללוי—ה הללי נפשי וגו'. עד כל הנשמה תהלל י—ה הללוי—ה (תהלים קמ"ה – ק"נ). ברוך ה' לעולם אמן ואמן כו' עד כל הארץ אמן ואמן. ויברך דוד את ה' וגו' עד ומהללים לשם תפארתך (דברי הימים א' כ"ט, י" – י"ג) ויברכו שם כבודך (נחמיה ט', ד'). ועומד שליח צבור ואומר: נשמת כל חי תברך את שמך ה' א—להינו.

Source 4

ספר המנהגות (ר' אשר מלוניל) דף ג' עמ' ב'—ואומ' פסוקי דזמרה. ויש מקומות שנהגו לומר עד ומהללים לשם תפארתך ויברכו שם כבודך וגם אומרים שאין היחיד אומ' שירת הים אפי' במקומות שנהגו לאמרו בכל יום. ואומ' ישתבח.

Translation: You then recite *Pseukei D'Zimra*. In some places it is customary to also say until *Oo'Mihalilim L'Sheim Tifartecha* and to then add part of a verse from the book of *Nehemia*; *V'Yivarchu Shem Kvodecha*. It is also said that an individual should not recite the *Shira* even in places where it is customary to recite the *Shira* every day. Then they say *Yishtabach*.

Source 5

טור אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נ"א – ובתקן הגאונים יש נוהגין לומר ויברך דויד את ה' לעיני כל הקהל עד ומהללים לשם תפארתך כאשר הוא בספר דברי הימים, ויברכו שם כבודך עד שירת הים כאשר הוא בספר עזרא ושירת הים. והטעם לפי שכל אותם ט"ו לשונות של שבת הסדורים בברכת ישתבח דורש במכילתין מתוך שירת הים ומתוך אותן פסוקים של ויברך דויד:

Translation: The Geonim created the practice to recite Va'Yivarech Dovid until Sifartecha as the verses appear in Divrei Ha'Yamim and part of the verse from Sefer Nehemia; V'Yivarchu Shem Kvodecha as it appears in the book of Ezra and the Shira. The reason for the practice is that the 15 words of praise that are found in Yishtabach have as their source the words in the Shira and Va'Yivarech Dovid.

Source 6

סידור התפילה לרוקה-לד] ויברך דוד – ובימים קדמונים כשהיו מגיעים עד כאן לשם תפארתך, היה שליה ציבור עומד ומתחיל לאלתר ישתבח שמך. וכשבא הגאון רבנא משה מלוקא בן רבנא קלונימוס בימי המלך קרלו למדינת מונצא היה מנהיג את בני דורו לומר מבאן ואילך עד ושמו אחד, כי גדול היה ואין כל דבר נעלם ממנו. ורבנא משה הזקן שיסד קרובין "אימת נוראותיך", והוא היה תלמידו של אבו אהרון אבי כל הסודות בנו של רבינו שמואל הנשיא מבבל, זכר צדיק וקדוש לברכה.

Translation: In the early days when the congregation would reach the end of VaYivarech Dovid, the leader would rise and would immediately begin reciting Yishtabach. When the Gaon Rabbi Moshe M'Loka son of Rabbi Kalonymus in the time of King Carlo arrived to Magenta, he started the custom in his congregation to recite after VaYivarech Dovid the prayers until the end of the Shira. Rabbi Moshe M'Loka was a great man and no knowledge eluded him. He is the Rabbi Moshe, the Elder, who composed the poem, Eimat Norotecha. He was the student of Abo Abaron, the father of all secrets. He was the son of Rabbi Shmuel the Nasi from Babylonia, may the memory of this great and holy man bring us blessings.

Source 7

Footnote 5 to page 68 provided by Rabbi Moshe Heisler, ז"ל, editor of the annotated סידור התפילה לרוקה:

אמירת שירת הים בשחרית לאחר פסוקי דזמרה מנהג קדום הוא; עה"ן מחזור ויטרי סי' רסה – תשובת קהל רומא: שמנהג כל קהל רומא ומנהג כל קהילות אשר סביבותינו ומנהג כל קהילות אשר בספרד מיום גלות ירושלים ועד עתה לזמרה כל השנה כולה בכל יום ויום. ובטור או"ח סי' נ"א: יש נוהגים לומר ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל עד ומהללים לשם תפארתך כאשר הוא בספר דברי הימים ויברכו שם כבודך עד שירת הים כאשר הוא בספר עזרא ושירת הים. . . . ובסידור רב עמרם גאון דילג על השירה, ורמז על זה בהמנהיג הל' תפלה אות כד: ביסוד העמרמי כתב עד ומהללים לשם תפארתך ולא עוד אבל בכל גבול ישראל אומרים השירה ואין ראוי לדלגה. וכן בסידור קדמון בתוך "מספרות הגאונים" אסף עמ' 83, וראה סידור רב סעדיה גאון (עמ' לג) וראה הערות שם; ובספר העתים סוף עמ' 249

תפלת שחרית-101 Tefila

(אוצה"ג ברכות ע' 76): וכתב רב נטרונאי גאון הכי: ופסוקי דזימרא שאנו אומרים בכל יום כאן בשתי ישיבות אין רגילים לומר אז ישיר, אלא לאחר שחותם על פסוקי דזמרא לאלתר חותם ופורם על שמע וכן בבית רבינו. ובשאר בתי כניסיות אומר ויושע וכל השירה. ובהאשכול (אלבק עמ' 12): והיה מן הדין לומר ישתבח אחר כל הנשמה שהוא סוף פסוקי דזמרה אלא שנהגו להוסיף פסוקים אחרים ולך ה' הגדולה שהן משירי דוד, ועוד מוסיפין לומר השירה והמנהגות כן נוהגים. וברמב"ם הל' תפלה פ"ה יג: יש מקומות שנהגו לקרות בהם את השירה בכל יום אחרי ישתבח, ובספר המנהגות (בספרן של ראשונים אסף עמ' 132): וגם אומרים שאין היחיד אומר שירת הים אפילו במקומות שנהגו לאומרו בכל יום.

Translation: The recitation of the Shira in the morning prayers after Pseukei D'Zimra is an ancient custom. Check the Machzor Vitri, Chapter 265-The answer of the Congregation of Rome: It is the custom of the community of Rome and the custom of surrounding communities and the custom of communities in Spain since the time of the exile from Jerusalem until now to recite the Shira all year round each day of the year. In the Tur, Orach Chaim, Chapter 51: There are those whose custom it is to recite VaYivarech Dovid Et Hashem until the verse that ends with: OO'Mihalilim L'Shem Tifartecha as the verse appears in Chronicles. Then they recite: V'Yivarchu Shem Kvodecha until the end of the Shira as the verses appear in the book of Ezra and in the Shira . . . In the Siddur of Rav Amrom Gaon, the Shira is omitted. That version is confirmed by the Sefer Haminbag Halachot of Tefila, chapter 24: The Amrom writes that we recite VaYivarech Dovid until OO'Mihalilim L'Shem Tifartecha and nothing further. But we find that in our time, all communities recite the Shira and it should not be omitted. The same is found in an early siddur among a collection of literature of the Geonim edited by Assaf on page 83. See also the Siddur of Rav Sadya Gaon (page 33) and the notes there. In Sefer Ha'Itim at the end of page 249 we find: Rav Notrani Gaon wrote: During Pseukei D'Zimra that we recite each day here in our two yeshivot, we do not have the custom to recite the Shira until after finishing Pseukei D'Zimra. We finish reciting Pseukei D'Zimra and then proceed to read the Shma. That was also the custom in our teacher's yeshiva. In other synagogues, they recite Va'Yosha and then the Shira. In the Sefer Ha'Eshkol, page 12, he writes: it would have been correct to recite Yishtabach after reciting the end of the Halleluka chapters which is the end of Pseukei D'Zimra. Instead they started the custom to add verses such as: OO'Licha Hashem Hagedulah which are from the songs of Dovid. They would also add the Shira and that became the accepted custom. The Rambam in Hichot Tefila Chapter 5, Halacha 13 states: There are places where the custom was to recite the Shira after Yishtabach every day. In the Sefer Haminbagot it is written: We find a custom that an individual who prays without a minyan should not recite the Shira even in places where it is the custom to recite the Shira when a minyan is present.